

FILOSOFIA ȘI REFLECȚIILE ASUPRA ESENȚEI ȘI SPECIFICULUI EI ÎN OPERELE GÂNDITORILOR ROMÂNI CONTEMPORANI

Vitalie MAFTEI

Universitatea Tehnică a Moldovei

Abstract: În filosofie se evidențiază mai multe paradigme de a interpreta – obiectul ei de studiu, a corelației cu alte sfere a vieții sociale, a funcțiilor, a metodelor și înseși a definiției acestei științe. De un interes sporit se bucură reflecțiile gânditorilor români de a încerca de a clarifica ce este filosofia în esența sa. Sunt evidențiate reflecțiile: P. P. Mihalache, C. Rădulescu-Motru, I. Pascadi, P. Apostol, N. Dumitru, L. Blaga, Șt. Afloroaiei, M. Florian, P. Negulescu, C. Stere.

Cuvinte cheie: filosofie, funcție, rolul filosofiei, concepție despre lume.

Pe parcursul unei perioade îndelungate și până în prezent au fost enunțate un șir de opinii pe marginea problemelor – definiției, obiectului, metodelor și funcțiilor filosofiei. O problemă specifică o constituie definiția conceptului filosofie. Un număr mare de gânditori pledează pentru definirea filosofiei ca concepție generală despre lume, ca poziția omului față de lume, de existența lui socială și culturală. Un interes specific îl reprezintă și tendința de a explica ce este filosofia din perspectiva înțelegerii a filosofilor români contemporani. D. D. Roșca în tendința de explica fenomenul analizat, filosofia, evidențiază caracterul ei, ca fiind suma cunoștințelor (cu caracter obiectiv) încheiate unitar și care ne acordă o imagine generală despre lume. Această imagine, după autor, este una specifică, una de valorificare, care are menirea să evidențieze locul și importanța omului în lume, a omului creator de valori. Înțelegerea filosofiei ca concepție despre lume este de neconceput în afara unei existențe axiologice, însă ca ontologie trebuie să se sprijine pe științe.

Pentru P. P. Mihalache, filosofia este în primul rând o reflectare generalizată și sintetizată în categorii și enunțuri logice a existenței din care derivă toate genurile de existență. Ea este în același timp gnoseologie, ontologie și metodologie.

Sigur filosofia nu poate fi redusă la etică, axiologie, epistemologie, etc. După autor specificul filosofiei îl constituie aspectul ei ontologic, abordarea de sinteză și de totalizare, o percepere de generalitate maximă. Generalizarea cunoștințelor ce vin din științele particulare nu este o sumă, ci un salt spre universalul filosofic. Abordarea istorică a filozofie denotă crearea de sisteme filosofice care în linii generale poartă amprenta epocii istorice date, dar nu răspunde în fond ce este filosofia. Abordarea istorică evidențiază interesul specific situațional a ființei umane. Aceste interese sunt susținute axiologic și ele sunt raportate la problematica statutului existențial al omului.

Abordarea filosofică a lui L. Blaga privește filosofia ca o viziune subiectivă asupra lumii. După el filosofia constituie un domeniu autonom față de celelalte discipline. Filosofia deține intuiții asupra tot ceea ce este, aceasta îi asigură filosofiei un raport privilegiat cu lumea față de celelalte științe. Filosofia este urmată de o conștiință filosofică. În conștiința filosofică, filosofia se întoarce ca într-un act reflexiv asupra conținutului sau. Conștiința filosofică este atunci când ia ființă un produs de supremă veghe a omului. În conștiința filosofică, filosofia prinde știre de sine. Este o răsfrângere în spirit Oricine înzestrat cu aptitudini spiritual poate să ajungă la formarea conștiinței filosofice. L. Blaga susține că conștiința filosofică își are ființă și posedă autonomie. Cum este posibilă crearea conștiinței filosofice? Autorul evidențiază familiarizarea cu operele filosofilor, o îndelungată experiență. Răsplata nu se va lăsa de așteptă, ea acorda posesorului aprecierea justă a unei filosofii. Vorbind despre gândirea filosofică el spune că ea a înflorit, a devenit mai bogată. El menționează două procese care evidențiază percepția lăuntrică a gândirii filosofice: somnul și trezirea.

O altă încercare de a rezolva problema definirii filozofiei o acordă I. Pascadi. Definiția acordată cuprinde o joncțiune ontologică, gnoseologică și axiologică. Abordarea după autor a filosofie ca știință a celor mai generale legi ale naturii, societății și gândirii este una limitativă, pe motiv că restantă rămâne în analiză problema umană. Totuși, susține autorul, nu putem limita filosofia la umanism, deoarece ea se îndreaptă asupra relație subiect – obiect. Filosofia este o știință autonomă, evidențiată prin specificul său și nu poate fi tratată ca fiind un appendice al științelor particulare.

Șt. Afloroaiei constată că filosofia este un demers critic și radical. Filosofia nu este o atitudine naturală a gândirii (adică nu este o gândire de prima instanță). Ea presupune și solicită o minimă inițiere (fie ea ghidată sau solitară). În acest sens filosofia este un refugiu al conștiinței sale. Gânditorul vorbește despre problema filosofie pe care o vede în interiorul ei. Pune problema ce este propriu filosofiei în condiția ei

lumească. Aici el vine cu ideea relației dintre magistru și discipol în filosofie. Anume această relație asigură rostul filosofiei în istorie (greceia, elenismul, patristica, india, perioada romantică). Prin intenționalitatea ei se face o încercare de a se iniția într-un anumit mod de viață. Filosofia era un mod de viață. Ștefan Afloroaiei accentuează rolul educativ ca unul dintre cele mai importante ale filosofiei, filosoful fiind un gânditor și un educator în același timp. Se argumentează că gândirea filosofică, fiind mai cuprinzătoare, promovând obiectivitate superioară și o atitudine critică, are capacitatea de armonizare a diferitelor puncte de vedere a oamenilor de știință, exprimă capacitatea omului de a se cunoaște pe sine și lumea, tentativa lui de a se înălța spre inteligibil, spre esențe, capacitatea de a da vieții umane unitate, stil și noblețe.

Șt. Afloroaiei evidențiază specificul filosofiei care trebuie să fie una crudă și severă, ea este radicală și intervine cu obiecții, tinde să vadă, să descopere esența. Filosofia nu este privită ca fiind intangibilă, ca un fenomen cu caracter etnic. Ea nu înseamnă folclor, dialect, nu decurge asemenea unui ritual funerar. Schimbarea în filosofie se produce prin intermediul unor mutații în viața noastră mentală, este o schimbare în spiritul timpului (se schimbă percepția realității, limbajul percepe și exprimă o nouă poziționare a omului în lume).

Un alt gânditor român care reflectă problema specificului filosofiei ca știință este P. Apostol. Autorul evidențiază că filosofia este o concepție despre lume, dar nu se rezumă la aceasta, deoarece ea cercetează determinații fundamentale lumii, pe care le analizează în științele particulare, însă după autor, filosofia studiază aceste determinații fundamentale în raport explicit formulat cu problemele existențiale ale omului. Nu este vorba despre un raport general (filosofie) – particular (științele particulare) în afara relației: întreg – parte; posibil – real. După P. Apostol, obiectul filosofiei se delimitează și de științele socio-umane. Aici filosofia se distinge prin considerarea existenței umane într-un raport explicit formulat cu lumea, cu totalitatea deschisă. Caracterul științific a filosofiei, autorul o vede într-o formulare mai clară a teoriilor (concepțiilor filosofice), evitând caracterul ei metaforic, literar. P. Apostol nu consideră că filosofia nu posedă rezultate științifice (există o parte pragmatică și delimitarea sintactică și semantică). Definierea filosofiei este posibilă în cadrul unei *metateorii a teoriei filosofice*.

N. Dumitru în definierea filosofiei atrage atenția că ea trebuie dată nu în raport cu știința, ci cu genul ei propriu: conștiința socială, implicit cu praxisul. Filosofia nu poate fi apreciată ca fiind o știință generală, ci ca o știință în care este evidențiată forma conștiinței sociale. Obiectul filosofiei nu este o realitate concretă obiectuală și delimitată la un domeniu, ci o funcție, ceea ce autoreglare a conștiinței sociale.

După M. Florian, determinarea naturii filosofiei o constituie stabilirea obiectului filosofiei. Problema obiectului filosofiei nu este o problemă nouă doar că el consideră că astăzi este momentul oportun acestei analize (astfel el vede necesitatea reconstrucției ei). Determinarea esenței, hotarului filosofiei este o problemă fundamentală (luând în considerație *vulnerabilitatea* ei contemporană) deoarece ea îi acordă dreptul acestei științe de a fi în esența sa, de a fi autonomă, cât de a fi și ca fundament pentru alte științe (pozitive). ”Un nou obiect al filosofiei e un nou chip de a privi filosofia. În această privință nu s-a rostit cel din urmă cuvânt.” [Ip.1]

Filosofia are o funcție supremă de clarificare și unificare a datelor cunoașterii. Analizând statutul filosofiei, M. Florian constată că una dintre cauzele haosului în gândirea filosofică contemporană este nesiguranța în delimitarea competenței specifice a filosofiei. Gândirea filosofică e constrânsă a progresa până la ideile cele mai cuprinzătoare, manifestate prin claritatea lor interioară și prin contribuția lor teoretică. Aici filosofia vizează cercetarea fundamentelor sau a principiilor, este căutarea unui prim adevăr ce trăiește prin sine, a unui fundament sigur pentru toate provocările spirituale. Această abordare a filosofiei solicită ca noțiunile *prime* să fie lipsite de supoziții, prejudecăți. El solicită o definiție, care prin conținutul ei precis ar putea garanta dezvoltarea de mai departe a filosofiei ca disciplină teoretică fundamentală.

M. Florian cheamă spre întoarcerea la izvoare, la obiectul autentic al filosofiei, la cercetarea fundamentelor, a principiilor. Stabilirea primului principiu a filosofiei este soluționarea problemei esenței filosofiei, deoarece reprezintă calea ce duce la adevăratul obiect al filosofiei ca știință fundamentală. În acest sens, el acordă o atenție specifică conceptului de metafizică. Aceasta cercetează *principiile*, evidențiază cauza primară, existența ca existență și *generalul*, privind realitatea lumii ca întreg. Tradițional, obiectul de studiu a filosofiei este metafizica - principiile acestei realități, tot ce e mai general în lume. El consideră că filosofia trebuie curățită de prejudiciile conceptului de metafizică și că ea trebuie să depășească metafizica tradițională. M. Florian supune criticii metafizica tradițională și epistemologia.

Mircea Florian propune filosofiei două mari accepții:

1. Filosofia este știința fundamentelor, a principiilor ai legilor cele mai cuprinzătoare ale lumii.
2. Filosofia este o concepție asupra vieții omului pentru a descoperi sau crea idealuri și valori aducătoare de fericire și înnobilitare.

După autor filosofia clarifică și propune principii generale. Filosofia este definită de Florian drept - *știința principiilor prin care se totalizează cunoștința și acțiunea, iar științele speciale sunt ajutate să sintetizeze rezultatele lor generale*. Misiunea filosofiei constă în a ajuta științele particulare să-și unifice rezultatele. Filosofia clarifică noțiuni specifice unei științe, așa cum este noțiunea de viață, noțiuni pe care le regăsim în mai multe științe, așa cum sunt noțiunile de schimbare, spațiu, timp, evoluție, sau noțiuni folosite de toate științele, așa cum sunt cele de obiect și condiționare. Filosofia oferă culturii ceea ce Florian numește un „punct arhimedic”, adică un fundament, un prim adevăr. Filosofia este concepută de Florian ca știință fundamentală, dar în alt sens al termenului „știință” decât cel utilizat în expresia „știință exactă”. Filosofia își propune să cunoască ceea ce este, adică ceea ce există așa cum există, fiind vorba de o cunoaștere în sensul spiritului științific, iar nu de un alt fel de cunoaștere, cunoașterea filosofică. Spre deosebire de știință, care se ocupă de obiectele particulare și de diversele lor determinații, filosofia, ca program de cercetare de tip științific, se ocupă de ceea ce Florian numește „obiectul ca atare” și determinațiile lui. Pentru Mircea Florian cunoașterea filosofică, este cunoaștere în sensul spiritului științific. Filosofia, în măsura în care este construită teoretic în spirit științific, devine asemănătoare științelor, fără a fi însă în totalitate supusă criteriilor de identitate specifice științelor, fiind în același timp deosebită de ele, de vreme ce filosofia nu este un sistem de adevăruri, ci o „temă infinită”. Filosofia trebuie să fie o știință fundamentală în sensul exprimării autonomiei rațiunii, adică al asumării unui punct de plecare evident, fără prejudecăți și predeterminări. Filosofia este înțeleasă ca teorie de principii fundamentale.

C. Rădulescu-Motru menționa că „Între rolurile filosofiei cel mai de seamă este rolul educativ. De la origine, gândirea filosofică a fost îndreptată spre perfectarea omului, sub raportul conduitei și al mentalității. Filosofia a fost și este, în primul rând, înțelepciune; adică: gând și faptă cumpănite”. Cu această convingere, Rădulescu-Motru uzând de ampla sa experiență didactică, pledează pentru predarea eficientă a filosofiei elevilor din învățământul secundar. „Prin lecțiile de educație filosofică - afirma gânditorul - nu se urmărește scopul de a da elevului cunoștințe numeroase de filosofie, ci de a-i da acestuia o educație, care să-i mijlocească maturizarea minții și a conduitei morale” [2 p-155-156]

În continuare, P. Negulescu se străduie să determine specificul și rolul filosofiei, să definească conceptul de filosofie. Analizând modul de definiție a filosofiei, acordăm atenție specificului prin care gânditorul percepe filosofia ca atare. El este preocupat de soarta și rostul filosofiei și desfășoară o critică a iraționalismului, promovând orientarea raționalistă, care, în cazul lui a lui P. P. Negulescu se datorează influenței lui H. Spencer. Analiza istorică efectuată de către P.P. Negulescu evidențiază faptul că asupra esenței, metodelor și obiectului de studiu a filosofiei nu există o abordare unică a gânditorilor, se confirmă că „... mai veche decât științele propriu zise, filosofia n-a putut încă ajunge, ca cele mai multe din ele, să se constituie deplin și definitiv, într-un corp unitar de concepții admise în liniile lor generale cel puțin, de toată lumea” [3 p. 17] Doar într-un anumit stadiu de dezvoltare al științelor, filosofia se poate constitui ca un sistem unitar de principii care să fie recunoscut unanim. În explicarea originii filosofiei, autorul pune accent pe *calitatea condițiilor sociale*, care au influențat apariția ei, cât și pe factorul bio-psihologic. Natura filosofiei cât și încercarea de definire, este dedusă de către gânditor din relația: filosofie – știință. În acest sens, atât filosofia cât și știința au ca funcție comună cunoașterea realității, „Știința și filosofia urmăresc unul și același scop și anume să ne dea înțelegere cât mai temeinică și cât mai deplină a lumii în care trăim” [4p. 142]

În definirea filosofiei de către P.P. Negulescu o atenție specifică este acordată realizărilor și sarcinilor acesteia de până la sf. sec. XIX-lea. După autor, *filosofia trebuie concepută ca o analiză a primelor principii și sinteză a ultimelor rezultate ale științei în vederea explicării totale a universului*. Important în definire după autor, o are nu latura de exprimare, ci înțelegerea conținutului acesteia. Autorul, pune accent pe cadrul științific ca fiind cel primar și principiile fiind secundare; acestea apar ca fiind o relație stabilită între subiect și predicat. Aici filosofia trebuie să se bazeze pe ceva real, obiectiv existent și nu pe speculații „... sistemele filosofice, ce par filosofilor atât de bine studiate, atât de bine încheiate ca formă, pot să fie în fond și ele, totuși greșite. Ele au fost în orice caz discutate și contestate, toate fără deosebire; ele au fost toate fără deosebire puse la îndoială și nu de oameni de știință, ci de filosofi” [5 p. 18] Autorul evidențiază incipient lipsa componentei care trebuie să stea la baza filosofiei – experiența și cunoașterea științifică.

Așadar, Negulescu, în definirea filosofiei, evident conturează relația știință-filosofie, unde orientarea este de la știință (particular) spre filosofie (general). Știința acordă filosofiei o bază solidă de date temeinice, adevărate și nu speculative. Filosofia, acordă, la rândul său, abordării științifice, nu reproducerea la nivel general a părților (științelor), ci acordă acestora sinteza generală. Analiza raportului filosofie-știință nu trebuie privită doar ca *parte-întreg* (general-particular), ci și prin prisma aspectului ei calitativ.

C. Stere Menirea filosofiei, după autor, este de „a potoli pojarul acestei veșnice căutări ... filozofia trebuie să fie expresiunea adevărului omenesc” [6 p. 60] Acest adevăr nu este cercetat de către om prin prisma teoriei științifice, ci adevărul în relațiile dintre oameni, adevărul etic orientat ca dreptate. De aici, C. Stere evidențiază misiunea filosofiei care constă în faptul că „... ea este datoare să elaboreze o concepție cuprinzătoare și adâncă asupra lumii și vieții, o concepție care ar satisface și cerințele intelectului și trebuințele inimii” [7 p. 61]

Filosofia și știința sunt două sfere de cunoaștere asupra lumii. Filosofia își realizează misiunea sa, de a ne da adevărul doar atunci când va fi științifică (va cuprinde toate cunoștințele pozitive). Tot aici gânditorul constată relația filosofie-știință prin faptul că știința va fi știință, doar atunci când va fi tratată filosoficește (o concepție largă și adâncă despre lume). Filosofia trebuie să demonstreze valoarea datelor științelor prin analiza principiilor. În acest sens, filosofia se prezintă a fi farul care luminează calea pe care trebuie să o urmeze știința, intelectul spre a realiza înțelegerea lumii (naturii). Filosofia are menirea să realizeze ”trebuințele inimii” (realizarea înțelegerii vieții), sentimentului. Modalitățile de realizare nu sunt creațiile de artă, frumusețea naturii, etc.; filosofia are menirea să se bazeze pe toate realizările științelor pozitive asupra omului și lumii, unde în final trebuie să ajungă ”o știință a idealurilor generale ale omenirii” idealuri care să apară ca formula supremă a dorințelor și a năzuințelor omului”. [8 p. 66]

Majoritatea cercetătorilor români citați, dar și alți gânditori pun în centrul atenției perspectiva axiologică în filosofie sau sunt analizate raportul filosofiei cu știința, arta, morala sau praxis-ul uman. Pe lângă aceste corelații și abordări trebuie de ținut cont și de contextul teoriei generale a culturii umane. Trebuie să fie atrasă atenția asupra procedeelelor și metodelor cunoașterii filosofice, asupra științificității filosofiei. Pe lângă toate filosofia nu se reduce la celelalte științe, ea este autonomă. Relația filosofie – știință este una care apare între două forme ale culturii, ci și ca două sisteme, care nu sunt echivalente. Filosofia se orientează în constituirea ei în mod științific, adică se constituie statutul propriu al filosofiei. Filosofia poate fi abordată ca un sistem în sine (autonom) care asigură trecerea de la filosofii la filosofie.

Bibliografie

1. Florian M., *Reconstrucție filosofică, București, 1943, p. 1.*
2. Rădulescu-Motru, C., *Rolul social al filosofiei (restituiri), în „Revista de filosofie”, 2/1992, p.155-156.*
3. P. P. Negulescu, *Filosofia Renașterii*, Ed. Cugetarea ed. A II-ua, p. 17
4. P.P. Negulescu, *Enciclopedia filosofiei. Problemă ontologică.* 1933-1934, p. 142
5. P.P. Negulescu, *Enciclopedia filosofiei. Problemă ontologică.* 1933-1934, p. 18
6. C. Stere, *Scrieri politice și filosofice* 2005, p.60
7. *Ibidem*, p. 61
8. *Ibidem*, p. 66
9. L. Blaga, *Despre viitorul filosofiei românești*, în "Saeculum", ianuarie-februarie 1943, anul I, nr. 1,
10. Culegerea de studii „Ce este filosofia? Confruntări de opinii” Editura științifică Buc. 1970
11. În jurul definirii conceptului de filosofie Al .Boboc. *Analele Univ. Buc. Anul XIX – nr. 2 - 1970*